

Boris Jelcin krátce po zmaření pokusu o puč 21. 8. 1991

Ministryně zahraničí Spojených států Madeleine Albrightová

Albánské obyvatelstvo Kosova vítá americké příslušníky mezinárodního sboru

VI. Třicetiletá válka v Indočíně

V 19. století byl Vietnam dominantním celkem indočínského poloostrova. Náležel sice do čínské zájmové sféry, ale souběžně přijímal vazalský tribut od vládců Laosu a Kambodže. Francie zahájila koloniální expanzi v této části Jihovýchodní Asie v roce 1858 a postupně se jí zmocnila. Vietnam, rozdělený na protektoráty Annám a Tonkin a kolonii Kočincínu, se v roce 1887 stal součástí Indočínské unie. Mocenský vzestup Japonska a čínská revoluce z let 1911–1913 inspirovaly indočínské nacionalistické hnutí, které po první světové válce ovlivnila rovněž i komunistická ideologie. Po kapitulaci Francie v červnu 1940 se v Indočíně prosadilo Tokio, které převzalo kontrolu tamní koloniální administrativy vichistického režimu. O budoucnosti poloostrova diskutovaly i mocnosti antifašistické koalice. Zatímco Velká Británie doporučovala návrat k předválečnému statu quo, Spojené státy uvažovaly o mezinárodním světečnění s perspektivou pozdější emancipace. Prozatím si však obě velmoci vymezily v Jihovýchodní Asii vojenské operační zóny a dělící linie ve Vietnamu probíhala podél 16. rovnoběžky. Z iniciativy vůdčího představitele indočínské komunistické elity Ho Či Mina (1890–1969) se v severním Vietnamu zformovala v roce 1941 Liga boje za nezávislost (Viet Minh), která úzce spolupracovala s americkou zpravodajskou centrálou – Úřadem strategických služeb. Aktivita Viet Minh bylo namířena proti japonsko-francouzskému kondominiu, ale jeho vojenská činnost nebyla do konce války příliš velká a omezovala se pouze na čínsko-vietnamské pomezí.

V březnu 1945 se indočínská situace radikálně změnila. Francouzská koloniální správa v Saigonu, která se po celou válku ochotně přizpůsobovala mocenským ambicím Japonska, byla nyní připravena změnit orientaci a uznat legitimitu de Gaullovy vlády v Paříži. Japonci preventivně zasáhli a v noci na 10. března obsadili strategicky významné body v Kočincíně, Kambodži a posléze i v Annámu. Většina francouzských koloniálních sil byla odzbrojena a internována, pouze malé seskupení generála Alessandriho se stáhlo na území jižní Číny. Úderem samurajského meče byla přerušena dosavadní kontinuita koloniální nadvlády Francie. Z podnětu Tokia vyhlásil císař Bao Dai nezávislost Annámu a Tonkinu a s obdobnou emancipační deklarací vystoupili kambodžský panovník Norodom Sihanuk a laoský král Sisavang Vong. Pod přímou japonskou správou zůstala pouze Kočincína. Takto lehce získaná samostatnost indočínské země byla podmíněna úzkou spoluprací s Japonskem, především ve válce proti spojencům. Nelze však přehlédnout, že i omezená nezávislost uspokojovala místní nacionalismus a mocenské ambice jeho vůdců. Viet Minh

využil faktického bezvládní v severním Tonkinu a cílevědomě zde rozšiřoval svou revoluční základnu. Do poloviny roku 1945 kontroloval území šesti provincií v povodí Rudé řeky. Ho Či Min také usiloval o získání mezinárodních záruk pro své hnutí a jeho politické cíle. De Gaullova Francie sice již 24. března 1945 deklarovala poloautonomní statut Indočíny, čímž chtěla blokovat Rooseveltyv projekt svěřenectví, ale v praxi směřovala k obnovení své koloniální suverenity na celém teritoriu poloostrova. Ho Či Min oslovil Spojené státy a Sovětský svaz, ale žádná z těchto mocností prozatím nereagovala. Konference v Postupimi potvrdila předchozí rozhodnutí o dělicí čáře na 16. rovnoběžce. Na jihu měli předpokládanou kapitulaci Japonců přijmout Britové, na severu se měli angažovat Číňané. Události akcelerovaly po jaderných roznětech nad Hirošimou a Nagasaki. V polovině srpna 1945 Japonsko požádalo o mír a 2. září podepsalo kapitulaci. Ještě před příchodem spojeneckých sil se Viet Minh zmocnil Hanoje, císařského sídelního města Hue, Saigonu a Bao Dai se podřídil autoritě Viet Minhu. Abdikoval a předal své pravomoci prozatímní vládě, kterou vytvořili představitelé Viet Minhu, umírněných nacionalistů a katolíků. Povstání v krátkém čase zvítězilo. Japonci ponechali Viet Minhu volné ruce, Američané a Číňané také nezasahovali a Francouzi tuto možnost prozatím neměli. Dne 2. září 1945 vyhlásil Ho Či Min v Hanoji nezávislost Vietnamské demokratické republiky.

První indočínská válka, 1946 – 1954

Přesně devět dní se mohl Vietnam těšit z iluze státní samostatnosti. Od 11. září 1945 okupovali severní část země po 16. rovnoběžku Číňané a o den později se na jihu vylodily britské jednotky. Generál Douglas D. Gracey měl pouze odbrojit a internovat japonské oddíly v jižním Vietnamu, ale s jeho souhlasem i podporou se do Kočičiny začali vracet Francouzi. Ostatně první předsunuté síly 9. divize koloniální pěchoty se objevily v Saigonu již 23. srpna. Nakonec britský ministr zahraničí Bevin podepsal 9. října se svým francouzským protějškem dohodu o odpovědnosti Paříže za správu vietnamského teritoria jižně od 16. rovnoběžky. S touto zástitou zahájil generál Philippe Marie Leclerc novou fázi dobývání Indočíny a do konce roku 1945 se mu podařilo obsadit většinu měst a všechny strategické komunikační uzly na jihu země. Ho Či Min se obrátil se žádostí o pomoc na Spojené státy, ale Washington mlčel a neodpověděl ani na opakované apely. Trumanova administrativa situaci v Indočíně nerozuměla a navíc nebyla ochotna problematizovat své vztahy k Francii. Také ji znepokojovala nacionálně-komunistická orientace Ho Či Minova režimu. Hanoj však ne nalezla odezvu ani v Moskvě a J. V. Stalina dění v Indočíně zjevně nezajímalo.

V lednu 1946 se za přítomnosti severoamerických pozorovatelů uskutečnily volby do vietnamského zastupitelského sboru, které přinesly vítězství Viet Minhu. Nová Ho Či Minova vláda se nyní soustředila na konsolidaci svého vlivu na území severně 16. rovnoběžky. Mezitím také skončila čínská okupace a Francouzi se snažili upřístit odchod početného sboru generála Lu Chana. Ve smlouvě z 28. února 1946 potvrdili Čankajškoví zrušení své exterritoriality v Číně výměnou za ukončení jeho dosavadní tiché podpory Hanoji. Souběžně probíhaly rozhovory mezi Ho Či Minem a zmocněncem Paříže Jeanem Saintenyem. Ten převzavivě podepsal 6. března dohodu o uznání nezávislosti Vietnamské demokratické republiky a jejím začlenění do Francouzské unie. Litera této dohody uznávala integritu Annámu a Tonkinu, kdežto o budoucím statusu Kočičiny mělo rozhodnout referendum. Francie však nerespektovala výsledky dosaženého kompromisu a vysoký komisař admirál Thierry d'Argenlieu inicioval v červnu 1946 vznik tzv. Kočičínské republiky. Téměř současně překročil Leclerc 16. rovnoběžku a zahájil postup na Hanoj a Haiphong. Ho Či Min odletěl v červenci do Francie a téměř tři měsíce se ve Fontainebleau marně pokoušel přesvědčit pařížskou politickou elitu o nosné koncepci březnového závazku. Záříjová dohoda se týkala pouze občanské rovnosti, peněžní a celní unie Indočíny, ale nikoli zásadní otázky jednotného a nezávislého Vietnamu. Francie již směřovala k otevřenému válečnému střetu. Bombardování Hanoje a Haiphongu ve dnech 23. a 24. listopadu 1946 bylo pro obě strany překročením symbolického Rubikonu. Začala první indočínská válka.

V prvních měsících roku 1947 Francouzi obsadili velkou část severního Vietnamu, ovládli deltu Rudé řeky a konsolidovali své mocenské pozice v Kočičině a Annámu. Ho Či Minova vláda se uchýlila do horské oblasti v západním Tonkinu. V kontextu studené války a pod tlakem Spojených států Paříž revidovala své původní představy o obnovení své někdejší koloniální suverenity v Indočíně a přistoupila nyní k formování závislých států, které by na bázi umírněného nacionalismu dokázaly zadržet případný tlak komunistů. Nový vysoký komisař Émile Bollaert dosáhl 5. června 1948 tzv. dohody ze zálivu Ha-long o návratu Bao Daie a následněm vytvoření ústřední vietnamské vlády v čele s generálem Nguyen Van Xuanem. Výměnou dopisů mezi francouzským prezidentem Vincentem Auriollem a Bao Daie 8. března 1949 bylo stvrzeno nové státoprávní uspořádání Vietnamu a jeho přidružení k Francouzské unii. Obdobně byla 19. července deklarována nezávislost Laosu a 8. listopadu Kambodže. Viet Minh pokračoval v boji, ale jeho vojensko-politická situace byla až do konce roku 1949 velmi obtížná. V prosinci 1949 však 2. polní armáda Čínské lidové republiky dosáhla hranice s Indočínou a při pronásledování jednotek Kuomintangu vstoupila i na území Tonkinu. Dosud izolovaný Viet Minh

získal nové území a posléze i spojení v komunistickém bloku. ČLR uznala Ho Či Minovu vládu již v lednu 1950 a začala jí také všestranně pomáhat. Tato skutečnost se odrazila v prvních vojenských úspěších Viet Minhu u Cao-bangu a Lang-sonu. Moskva překonala svou skepsi daleko později a diplomatické styky s Ho Či Minem navázala až v prosinci 1951.

Jakmile byly patrné první výsledky čínské vojenské pomoci – koncem roku 1950 byli Francouzi vytlačeni ze severního Tonkinu – angažovaly se v Indočíně i Spojené státy. Trumanova vláda revidovala své někdejší rozhodnutí o podpoře emancipačního hnutí v Jihovýchodní Asii a postupně se v této oblasti orientovala na těsnou spolupráci s Francií. „Sňatek z rozumu“ upevnila válka v Koreji.

Série vážných neúspěchů přiměla Paříž k vystrídání odpovědné koloniální špičky – vysokého komisaře Pignona a velícího generála Carpentiera. Novým mužem s plnými mocemi jak ve vojenské tak v civilní správě Vietnamu se stal generál Jean Paul de Lattre de Tassigny, který v roce 1951 zastavil ofenzivní nástup Viet Minhu v deltě Rudé řeky. Neúspěch otevřených střetů v nížině donutil vrchního velitele Viet Minhu generála Vo Nguyen Giapa k návratu do hor a obsazení náhorní planiny v Laosu, kde začal budovat tylová zásobovací centra polních jednotek. Momentem zvratu byla vyčerpávající bitva o Hoa Binh. Francouzští výsadkáři drželi toto strategicky důležité město na Rudé řece od listopadu 1951. Byli však obkličeni třemi divizemi Viet Minhu a všechny pokusy o jejich vyproštění selhaly. V lednu 1952 zemřel generál de Lattre a jeho nástupce generál Salan musel Hoa Binh opustit. Následoval prudký propad morálky francouzských vojáků a v metropoli slyšely hlasy, které požadovaly odchod z Indočíny. Salan se pokusil opět převzít taktickou iniciativu a zaútočil v severním Tonkinu, ale podařilo se mu překročit výchozí linii jen o několik desítek kilometrů. Ztroskotala i jeho snaha o odříznutí Giapových sil od zásobovacích základen v Laosu. 14. listopadu 1952 musela být Salanova ofenzivní operace zastavena. Tohoto okamžiku využil Viet Minh k vystupňování tlaku v severním Laosu, kde se v dubnu 1953 spojil s jednotkami partnerského hnutí odporu Pathet Lao v útok na královské sídlo Luang Prabang. Francouzi museli do Laosu poslat značné vojenské síly, které jim posléze chyběly na jiných místech indočínského poloostrova. Koncem dubna byl útok na Luang Prabang odražen, ovšem za cenu zhoršení francouzských pozic v Tonkinu a v Annámu, kde Salan ovládal pouze městské aglomerace. Jedině v Kočíně byla vojensko-politická pozice Francie pevná, neboť proti Viet Minhu zde působily různé náboženské sekty. Také v Kambodži neměli vietnamští komunisté silné zázemí.

V květnu 1953 byl do Indočíny poslán nový francouzský vrchní velitel, generál Henri Navarre. Přijížděl v situaci, kdy na bojišti měl iniciativu Viet Minh a v samotné Francii se již zcela zřetelně projevovala únava z nekonečné války.

V Paříži se uvažovalo o ukončení konfliktu již v létě roku 1952 a Indočína měla být rozdělena podle korejského vzoru. Válka však stále pokračovala a Francie ztrácela, zvláště v porovnání se Spolkovou republikou Německo, která těžila z korejského hospodářského boomu. Prezident Auriol prohlásil v říjnu 1952, že jeho země promrhala v Indočíně dvojnásobek toho, co získala na základě Marshallova plánu, tj. 5 miliard dolarů. Konstantou se stala francouzská finanční závislost na Spojených státech. Ty ostatně požadovaly vytvoření skutečně reprezentativní a nezkorumpované vlády v rámci Bao Daiova režimu, ale hlavní státu se nepodařilo jmenovat ani poradní shromáždění.

Francie musela ustoupit v Kambodži. Tamní panovník Norodom Sihanuk sice dokázal vzdorovat Hnutí svobodných Khmerů, které se solidarizovalo s Viet Minhem, ale na druhé straně od Paříže neustále požadoval potvrzení suverenity své země. Na jaře 1953 navštívil Norodom Sihanuk Francii a její představitelé seznámil s jednoduchou politologickou logikou: „Kambodža musí být skutečně nezávislá, jestliže on – král – chce i v budoucnu počítat s loyality svého lidu.“ Také ve Washingtonu argumentoval obdobným způsobem – „existuje reálné nebezpečí připojení mého lidu ke komunisty vedenému hnutí Viet Minhu, jestliže Kambodža v krátkém čase nezíská nezávislost.“ Francie nakonec kapitulovala a v říjnu 1953 potvrdila úplnou suverenitu Kambodže i v otázkách soudnictví, zahraniční politiky, války a míru. Do 9. listopadu opustily francouzské jednotky zemi, s výjimkou východního pohraničí kde si i nadále ponechaly tylovou strukturu pro pokračující boje ve Vietnamu. 22. října 1953 podepsala Francie obdobnou smlouvu i s Laosem.

Generál Navarre respektoval reálné rozložení sil a jeho plán, který se v létě 1953 stal oficiální francouzskou vojenskou doktrínou v Indočíně, předpokládal vedení ofenzivních operací pouze na území jižního Vietnamu, kdežto na sever od 18. rovnoběžky měli Francouzi přejít do strategické defenzivy. S obnovou ním útočného manévru kalkulovali až po přisunu velkého množství amerického vojenského materiálu – v září 1953 se Spojené státy zavázaly nést 70 % válečných výdajů ve Vietnamu – tj. na přelomu let 1954–1955. Mezi tím Viet Minh pronikl do Annámu a jižního Laosu a o vánocích roku 1953 rozdělil Indočínu na dvě části. Navarre čelil předpokládanému spojení severovietnamských a laoských sil nasazením silně vyzbrojených jednotek generála de Castriese, které na konci listopadu obsadily strategicky významné letiště a osadu Dien-bien-phu v blízkosti laoských hranic. V lednu 1954 však Giap uzavřel kolem horečně budovaného systému polních pevností obkličovací kruh a Francie v Indočíně stanula na prahu katastrofy.

Spojené státy sledovaly vývoj v Jihovýchodní Asii s oprávněným znepokojením. Počátkem roku 1954 adresoval prezident Eisenhower pařížskému kabinetu

následující slova: „Americká vláda je zaskočena skutečností, že Francouzi zřejmě nemíní válku ve Vietnamu vyhrát, ale usilují pouze o dosažení takového postavení, z něhož by mohli jednat.“ Do Washingtonu byl pozván náčelník francouzského generálního štábu Paul Ely, aby severoamerickým politickým a vojenským autoritám objasnil „skutečnou situaci na indočínském bojišti“. Američané také Francouzům nabídli pomoc svého strategického letectva v Dien-bien-phu. Operace s kódovým označením Sup předpokládala nasazení bombardérů B-29. Státní tajemník John Foster Dulles v březnovém rozhovoru se svým francouzským kolegou G. Bidaultem uvažoval i o jaderném útoku proti soustředěným silám Viet Minhu. V tomto směru byla v Pentagonu připravena realizace operace s výmluvným označením Velikonoční vajčko. Proti možné americké intervenci v Indočíně se však se vši rozhodností postavil Kongres, který po zkušenostech z Koreje odmítal jakýkoliv vojenský hazard. Počátkem dubna byli v tomto smyslu informováni J. F. Dulles a předseda Sboru náčelníků štábů admirál Radford. Prezident se poté obrátil na britského přemíra W. Churchilla s návrhem na urychlené zformování záchranné aliance, která by podpořila Francii. „Ještě dříve než se sejde konference v Ženevě“. Zkusný politický praktik však nehodlal riskovat rozšíření konfliktu, Eisenhowerovi doporučil počkat na výsledky konferenčního jednání a francouzského velvyslance v Londýně Massigého utěšoval se sarkasmem jemu vlastním: „My jsme museli strávit Singapur, Hongkong a Tobruk. Francouzi budou muset strávit Dien Bien Phu.“

Tam se mezitím tvrdě bojovalo. Vietnamci připravili k pevnosti dělostřelectvo a začali ji systematicky osíťelovat. 27. března dobyli letiště a 8. května zbytek zdecimované posádky – asi 10 000 mužů – kapituloval. Pádem Dien Bien Phu kulminovala vojenská krize francouzské koloniální politiky v Indočíně. Generál Ely jen s vypětím sil udržel pod svou kontrolou komunikace mezi Hanojí a Haiphongem, Hue a Danangem, Dalatem a Saigonem. Poslední francouzskou operací byl ústupový manévř, zahájený 11. června 1954, který měl zabezpečit stažení všech jednotek z Tonkinu. V tomto čase se však již nerozhodovalo na bojišti, ale u jednacího stolu v Ženevě.

Ženevská konference o Indočíně

Švýcarskému summitu předcházely významné změny ve světovém dění. Tou nejdůležitější bylo zřejmě ukončení války v Koreji a podepsání příměří v Pchamundžonu v červenci 1953. V Sovětském svazu probíhal po Stalinově smrti intenzivní vnitropolitický zápas o nástupnictví a Moskva měla pochopitelný zájem na zmírnění dosavadních mezinárodních tenzí. Její účelová snaha

o obnovení politického dialogu se Západem vyústila ve svolání konference ministrů zahraničí čtyř velmocí do Berlína na přelom ledna a února 1954. Diskuse o německé otázce sice skončila potvrzením dosavadních rozdílných stanovisek – V. M. Molotov kategoricky negoval Edenův plán na sjednocení země prostřednictvím svobodných voleb jejího obyvatelstva, ale jinak se účastníci berlínského jednání shodli na dalším setkání, které by bylo věnováno korejskému a indočínskému problému. Francouzský ministr zahraničí G. Bidault podmněl svou podporu Edenovu projektu souhlasem anglosaských kolegů nejen s konáním této konference, ale i s navrhovanou účastí zástupců České lidové republiky. Ve Spojených státech následovala již zmíněná diskuse o míře severoamerické angažovanosti v Indočíně, která skončila zastavením všech pokusů o vojenskou intervenci. John Foster Dulles byl zaskočen skutečností, že v indočínské kauze se minul účinkem odstrašující efekt nové vojensko-politické doktríny masové nukleární odvety.

Konference v Ženevě byla zahájena 26. dubna 1954. Za jednacím stolem zasedli J. F. Dulles, V. M. Molotov, A. Eden, G. Bidault a Čou En-laj. Přizváni byli zástupci zainteresovaných indočínských stran a obou korejských států. Symbolické místo bylo vyhrazeno i delegacím zemí, které se po vlajkou OSN účastnily války na 38. rovnoběžce. V korejské otázce nebylo nalezeno shodné řešení, které by zásadním způsobem modifikovalo křehké příměří z Pchamundžonu a konference se posléze soustředila na hledání východisek z indočínské krize. V tomto úsilí se hrála klíčovou roli čínská delegace. Peking v daném čase nesouhlasil s Ho Či Minovou vizí konečného vítězství, pokládal jeho snahu o pokračování války až do finálního sjednocení země za předčasnou a navíc i nebezpečnou pro čínské zájmy. Mao Ce-tung si byl vědom reálného faktu severoamerické zainteresovanosti v Indočíně a nalezením vhodného mírového kompromisu zamýšlel blokovat předpokládaný nástup Spojených států v Jihovýchodní Asii.

První rozhovory o Indočíně byly poznamenány zprávou o pádu Dien Bien Phu. Dulles naléhal na Lantelovu vládu v Paříži, aby nepřistupovala na žádné ústupky, aktualizoval své starší návrhy na vyslání Čankajškových jednotek do severního Vietnamu a na bombardování základen Viet Minhu v jižní Číně. Byl však odmítnut jak Edenem, který se obával negativní reakce asijských členů Commonwealthu, tak Bidaultem, který musel respektovat tlak francouzského veřejného mínění. To ostatně požadovalo okamžité uzavření míru a vynuťlo si i rezignaci kabinetu. Dne 10. června padl Laniel a o týden později sestavil novou vládu Pierre Mendès-France (1907-1982), který se zavázal, že podá demisi, pokud do 20. července nedosáhne uzavření míru ve Vietnamu. Číňané, kteří až dosud odmítali kontaktovat Lantelovu administrativu a ve shodě se

Sověty jí takto trestali za vstřícný přístup k Evropskému obrannému společenství, změnili taktiku a Čou En-laj inicioval neoficiální schůzku s novým premiérem. Ta se uskutečnila 23. června na francouzském velvyslanectví v Bernu. Čou En-laj v jejím průběhu předložil svému protějšku mírové návrhy, které do Švýcar přivezl delegát Viet Minhu Phan Van Dong. Ještě před tímto setkáním však Číňané učinili důležitá gesta, které vytvořilo prostor pro celkovou dohodu. Na odpoledním čaji s britským ministrem zahraničí A. Edenem 16. června se Čou En-laj neformálně zavázal, že jeho vláda dosáhne stažení ozbrojených jednotek Viet Minhu z Laosu a Kambodže. Čína tak proti vůli Hanoje rozdělila indočínskou otázku a separovala problematiku Vietnamu od záležitostí zbývajících států poloostrova. Do jisté míry tak obětovovala tamní komunistické spojence Viet Minu. Své rozhodnutí opět motivovala snahou „zadržet Spojené státy na hranicích Indočíny“ a také se jí dostalo slovního ujištění, že Američané „nebudou v obou královstvích budovat své vojenské základny“.

Pro Johna Fostera Dullese byla konference v Ženevě osobní prohrou. V čase čtrnáctidenní přestávky po odstoupení Lanielovy vlády neustále zdůrazňoval, že Spojené státy v žádném případě nepodepíší dohodu „založenou na utišení konfliktu“ a neuznají „legitimní komunistické kontroly v libovolné části Jiho-východní Asie“ a on sám se již do Ženevy nevrátí. Dilema „puritána v domě hříchů“ vyřešil vysláním svého zástupce generála W. Bedella-Smithe, kterého pověřil plnými mocemi.

Závěrečné dohody byly předběžně parafovány ve dnech 18. a 19. července a definitivně podepsány 21. července 1954. Především bylo dosaženo zastavení palby v Indočíne a dělicí čarou ve Vietnamu se stala 17. rovnoběžka. Vojska Viet Minhu měla odejít na sever a francouzské jednotky na jih od této zeměpisné souřadnice. Finální deklarace konference vyhlášovala neutralitu Kambodže a Laosu s okamžitým stažením všech cizích ozbrojených sil (vojska Pathet Lao se měla soustředit ve dvou severovýchodních provinciích). Dále potvrzovala prozatímní rozdělení Vietnamu, který měl být v nadcházejících dvou letech – nejpozději do července 1956 – sjednocen svobodnými a celovietnamskými volbami. Indočínské státy neměly být integrovány do vojenských bloků a na jejich území nesměly být zřizovány cizí válečné základny. Kontrolou těchto závků byla pověřena mezinárodní komise, složená ze zástupců Indie, Polska a Kanady. Spojené státy odmítly uznat závaznost ženevských dohod, ale prostřednictvím W. Bedella-Smithe prohlásily, že jejich „uplatňování nebudou narušovat hrozbami či užitím síly“.

Dohody neuznala ani nová saigonská administrativa v čele s Ngo Dinh Diemem, která postupně převzala kontrolu jižního Vietnamu. Formálním sesazením císaře Bao Daie v říjnu 1955 vznikla Vietnamská republika a její existenci

smluvně garantovaly Spojené státy (francouzské jednotky zde ovšem zůstaly do roku 1956). V září 1954 se Američané vrátili ke svému původnímu projektu bezpečnostního systému v Asii a inspirovali založení Obranné organizace pro jihovýchodní Asii (SEATO). Ustavující akt v Manile podepsaly Austrálie, Filipíny, Francie, Nový Zéland, Pákistán, Thajsko, USA a Velká Británie. SEATO však nespĺnilo očekávání svých tvůrců. Nezískalo pro aktivní spolupráci vlivné asijské státy – Indii a Indonésii a nevytvořilo ani dostatečnou ochrannou bariéru proti opětovnému komunistickému tlaku v Indočíne.

V říjnu 1954 potvrdila Ho Či Minova vláda kontinuitu Vietnamské demokratické republiky z roku 1945 a přestože se veřejně hlásila k lteře ženevských dohod, zůstávalo i nadále jejím základním cílem sjednocení a ovládnutí celé země. Prozatím využívala získaného „oddechového času“ k upevnění nového státního organismu. V září 1955 se předsedou tzv. Vlastenecké fronty Vietnamu, tj. oficiální hlavou státu, stal Ton Duc Thang a v čele vlády stanul Pham Van Dong. Ho Či Min si ponechal předsednictví vládnoucí Vietnamské strany pracujících.

Počátkem listopadu 1954 předal v Hanoji své pověřovací listiny první sovětský velvyslanec ve Vietnamské demokratické republice A. A. Lavrišev. Instrukce ministra zahraničí ze 30. září vymezovala hlavní směry a rozsah jeho činnosti – šlo o kontrolu plnění ženevských dohod, vždy s důrazem na přednostní zájmy VDR, vytvoření zvláštních vazeb k polským a indickým zástupcům v mezinárodní kontrolní komisi, monitorování aktivit paktu SEATO, re-spektování specifického postavení ČLR v Indočíne a rozvíjení všestranné spolupráce se severovietnamskými státními a stranickými institucemi. Jak je patrné, čas předchozího nezájmu skončil a vedle Spojených států byl do indočínského dění postupně vtažován i Sovětský svaz. Nadcházející druhá indočínská válka tak získala zcela nový rozměr.

Druhá indočínská válka

Eisenhowerova administrativa převzala odpovědnost za bezpečnost a stabilitu jihovietnamského státu, aniž by měla sebemenší zkušenost se specifickou problematikou indočínského prostoru. Její snaha o prosazení demokratických principů občanské společnosti se musela střetnout s tradiční konfuciánskou politickou kulturou, tj. s důrazem na hierarchii, autoritu a příbuzenskou vazbu. Již volba někdejšího císařského notábla a katolíka Ngo Dinh Diema (1901–1963) nebyla příliš šťastným řešením. Jeho trvalé nepřátelský vztah vůči většinové bu-dhistické komunitě a neskrývané mocenské ambice rodinného klanu Ngo, silně traumatizovaly vznikající jihovietnamské elity. Spojené státy však považovaly

Diema za spolehlivou oporu svého úsilí o vybudování protikomunistické bariéry v Jihovýchodní Asii a posléze do značné míry tolerovaly i jeho autoritativní režim. Na domácí i zahraniční kritické hlasy reagoval Státní departament poukazem na relativně úspěšnou poválečnou rekonstrukci Vietnamské republiky.

Leitmotivem politických aktivit Hanoje bylo sjednocení země. Tato skutečnost byla opětovně zdůrazněna v usnesení III. sjezdu Vietnamské strany pracujících v září 1960. Ho Či Min sice manévroval mezi Moskvou a Pekingem, snažil se o udržení vyváženého vlivu obou „bratrských mocností“, ale v nově zvoleném politickém byru se prosadila pročínská skupina vedená generálním tajemníkem strany Le Duanem, která se rozhodla pro vojenské řešení indočínské otázky. V prosinci 1960 bylo oznámeno založení Národní fronty osvobození jižního Vietnamu. Její široce koncipovaný desetibodový program, požadující běžné politické a hospodářské reformy, měl integrovat různorodé opoziční síly, které vystupovaly proti Diemovu režimu. Souběžně s touto propagandistickou aktivitou byla v deltě Mekongu a v pobřežních provinciích zahájena partyzánská válka. Tímto rozhodnutím Hanoje byl do začínajícího konfliktu vtažen i Laos, přes jehož území probíhaly hlavní zásobovací spoje mezi severem a jihem. Pro Kennedyho vládu bylo obnovení a zajištění neutrality Laosu klíčem k bezpečnosti jižního Vietnamu. Téměř roční jednání o stažení severovietnamských sil z laoského území byla bezvysledná. Mezitím pokračovala koroze Diemova státního organismu, který nebyl schopen vzdorovat ozbrojené subverzi komunistů. Kennedy poslal v květnu 1961 do Saigonu sondážní misi viceprezidenta Lyndona B. Johnsona (1908–1970) a jeho doporučení vyzněla ve prospěch Diemovy vlády. Také prezidentovi blízcí poradci Maxwell Taylor a Walt Rostow prosazovali větší míru severoamerické angažovanosti v jižním Vietnamu. Kennedyho rozhodnutí o vyslání menšího počtu příslušníků zvláštních jednotek bylo překročením Rubikonu. Již koncem roku 1961 působilo v jižním Vietnamu 1346 amerických vojáků a jejich početní stavy neustále vzrůstaly. Tato pomoc však nebyla podmíněna reformními změnami Diemova režimu, jehož všestranná neschopnost byla v roce 1963 konfrontována s budhistickou revoltou ve starém císařském městě Hue. V této situaci se Američané v září 1963 od Ngo Dinh Diema distancovali a orientovali se na skupinu saigonských generálů. S požehnáním CIA provedla jihovietnamská armádní špička 1. listopadu vojenský převrat, v jehož průběhu byl Diem a jeho bratr Nhu zastřeleni. Moci se ujala generálská junta. Tři týdny po pádu Diema se John Fitzgerald Kennedy stal obětí atentátu v texaském Dallasu. Národní fronta osvobození nabídlá novému prezidentovi Spojených států neutralizaci jižního Vietnamu, ale byl to pouze taktický manévr, neboť v témže čase Hanoj rozhodla vyslat přes 17. rovnoběžku další severovietnamské divize.

Lyndon Johnson oprávněně obvinil komunisty z „podněcování a vedení ozbrojeného zápasu na jihu rozdělené země.“

Po pádu Diema vypracoval Pentagon k 1. únoru 1964 Operační plán 34 A, který stanovil scénář diverzních akcí vůči Vietnamské demokratické republice – přelety špiónážních letadel, útoky výsadkových skupin, sabotáže na komunikacích, hlídkové plavby ve vodách Tonkinského zálivu. Podle klíčové teze Walta Rostowa „měla být revoluce na jihu být udušena přerušením vnějších podpůrných zdrojů a dodávek“. Síla tlaku vůči VDR byla znásobena po McNamarově březnové návštěvě Saigonu. Z prezidentova pověření vypracoval náměstek státního tajemníka William P. Bundy třicetidenní plán stupňované konfrontace, vrcholící v leteckém bombardování severovietnamského území. Bundy koncipoval i návrh příslušné rezoluce Kongresu, dávající prezidentu Spojených států mimořádné moci.

V noci z 30. na 31. července 1964 patroloval v Tonkinském zálivu severoamerický torpédoborec Maddox a nad ránem byl napaden palbou severovietnamských dělových člunů. K dalšímu střetu došlo o čtyři dny později a Spojené státy reagovaly masivním náletem na námořní základnu VDR u města Vinh. Dne 7. srpna 1964 schválil Kongres USA „tonkinskou“ rezoluci, která poskytla L. Johnsonovi oprávnění k zahájení vojenských akcí proti severnímu Vietnamu. O přesném průběhu obou námořních konfliktů nebyla severoamerická veřejnost informována a zdá se, že její podpora předem připravené odvetné akce byla do značné míry zmanipulována. S odvoláním na „tonkinskou“ rezoluci nařídil prezident Johnson 7. února 1965 další rozšíření leteckého bombardování VDR a postupně povolal do jižního Vietnamu přes půl milionu amerických vojáků. Důvodem prezidentova rozhodnutí byla tzv. teorie domina, tj. obava, že zvítězí-li komunismus v jedné zemi nastane řetězová reakce „pátů“ dalších zemí. McNamara adresoval Bílému domu memorandum, v němž uvedl, že v případě porážky jižního Vietnamu „ovládnu komunisté patrně celou Jihovýchodní Asii, na západě bude ohrožena Indie, na jihu Austrálie a Nový Zéland, na severu a východě Tchaj-wan, Korea a Japonsko“. Je nutné konstatovat, že CIA tuto chmurnou vizi nesdílela a Johnsona varovala před přílišným přeceňováním teorie domina,

Válka v Indočíně rezonovala i v Sovětském svazu. Přes neustále zdůrazňovanou solidaritu s Vietnamskou demokratickou republikou, zaujala Moskva vůči novému vojenskému konfliktu zdrženlivé stanovisko. Byla si vědoma čínské angažovanosti a snažila se přesvědčit Hanoj o nosnosti politického řešení. Rozdílnost přístupů k válce vytvářela četné třecí plochy mezi oběma státy. V listopadu 1964 jednali Vietnamci s předsedou sovětské vlády Alexejem Kosyginem (1904–1980) o jihovietnamské otázce a netajili se svou nespokojeností

s dosavadním postupem Sovětského svazu. „Vytýkali jsme novému vedení, že podpora Sovětského svazu ve dnech tonkinské krize byla velmi slabá. Jsme součástí socialistického tábora a útok na nás má být pokládán za úder proti socialistickému táboru jako celku.“ Sověti se také pokusili v roce 1965 zprostitkovat jednání mezi Spojenými státy a VDR, ale narazili na bariéru severovietnamského odmítnutí. Otázka mírové mediacce byla diskutována i na setkání vedoucích funkcionářů komunistických stran zemí sovětského bloku v druhé polovině října 1966 na kosmodromu Bajkonur. Gromyko potvrdil zájem Američanů okamžitě zastavit nálety a stáhnout svá vojska, pokud se severní Vietnam zaváže ukončit svou vojenskou přítomnost na jihu. Ministrův závěr měl zcela věcný charakter:

1. Spojené státy hledají cesty k politickému řešení a nelze jednoznačně mluvit jen o tom, že chtějí pokračovat ve válce ve Vietnamu a stupňovat ji;
2. ovšem bez kroků a nějaké odpovědi VDR nebo alespoň slibů k jednání USA nic neudělají, přičemž ekonomicky je tato válka moc nezatažující;
3. jestliže by VDR dala najevo snahu o nějaké kroky, o navázání kontaktů s USA, lze předpokládat rychlé zastavení leteckých útoků.

Hanoj však i nadále odmítala politický dialog s Washingtonem a za její neústupností bylo nekompromisní stanovisko Peking. Pro Sovětský svaz a jeho východoevropské spojence se Indočína stala obtížným hospodářským břemenem.

Válka pokračovala a přes masivní bombardování severního Vietnamu a nasazení amerických jednotek na jihu, nedosáhly Spojené státy žádného ze svých taktických a strategických cílů. V lednu 1968 zahájil Viet-cong rozsáhlou ofenzívu proti jihovietnamským městům a jeho jednotky pronikly i do Saigonu, odkud byly vytlačeny až po několikátých bojích. Po této novoroční ofenzívě začali mnozí Američané pochybovat o smyslu indočínského konfliktu. Mezi nimi i někdejší ještřáb Robert McNamara, který v únoru 1968 rezignoval na křeslo ministra obrany. Prezident Johnson učinil kompromisní gesto a omezil bombardování VDR na území jižně od 20. rovnoběžky. Nicméně ve Spojených státech postupně sílilo protestní hnutí proti válce a byl to slib jejího brzkého konce, který přivedl Richarda Nixona (1913–1994) do Bílého domu. Svě představy o řešení obtížného problému vyložil v červnu 1969 na ostrově Guam. Tzv. Nixonova doktrína předpokládala daleko větší míru angažovanosti amerických spojenců v Asii a omezení přímého nasazení severoamerické armády. Reálný dosah této nové koncepce nebyl příliš velký. Doktrína ztroskotala v Kambodži, kde se po pádu prince Sihanuka v březnu 1970 otevřelo nové indočínské bojiště. Severoamerická intervence podcenila sílu kambodžského nacionalismu. Také v Laosu vzrostla politicko-vojenská síla Vlastenecké fronty, která byla orientovaná na Hanoj. Mezitím se v jižním Vietnamu se zformovala

„prozatímní revoluční vláda“ a na konci března 1972 otevřela tři nové válečné fronty – v demilitarizované zóně ve střední části země, v oblasti An-loc severně od Saigonu a na Centrální vrchovině. Jihovietnamská armáda nebyla schopna efektivní obrany. Američané obnovili bombardování předměstí Hanoje, ale návrat k letecké válce nebyl řešením. V květnu 1972 Nixon formuloval nové návrhy na řešení krize – skončení války, propuštění zajatců, stažení vojsk, svobodné volby v jižním Vietnamu za účasti všech politických složek země – ty pak ve svém celku otevřely prostor pro nadcházející jednání. Ostatně první neoficiální schůzku mezi Henry Kissingerem a zástupcem Hanoje Xuan Thuyem zprostředkoval někdejší francouzský zmocněnec ve Vietnamu Jean Sainteny, v jehož pařížském bytě se oba diplomaté setkali. Zahájení obtížného a dlouhého dialogu bylo také umožněno změnami politického klimatu v Peking, kde předsedou Kissingerovy návštěvy přispěly k budování nové rovnováhy sil v trojúhelníku vztahů mezi Spojenými státy, Čínou a Sovětským svazem. Letní rozhovory v Paříži, kde se hlavním Kissingerovým partnerem stal vlivný Le Duc Tho, vytvořily předpoklady pro říjnovou shodu, kdy obě strany souhlasily s návrhem devítibodové dohody o zastavení palby, stažení amerických jednotek a mírovém sjednocení země. Po přechodnou dobu, tj. do vypsání všeobecných svobodných voleb, měly v jižním Vietnamu existovat obě vlády, tj. prozatímní revoluční vláda a legitiimní vláda republiky a uchovat si i nadále své vnitřní a zahraniční funkce. Po dalších politických peripetiích, včetně zcela zbytečného bombardování Hanoje, podepsali v Paříži dne 27. ledna 1973 mírnistři zahraničí Spojených států, Vietnamské demokratické republiky, prozatímní revoluční vlády Jihovietnamské republiky a Vietnamské republiky „smlouvy o ukončení války a obnovení míru ve Vietnamu“. V březnu 1973 odešli z jižního Vietnamu poslední američtí vojáci, ale Vietnamci ze severu zůstali a Vietcong obnovil boje. Nixonova administrativa prakticky obětovala svého jihovietnamského spojence. Agonie saigonského režimu prezidenta Thi-eua trvala dva roky. Závěrečná operace severovietnamské armády s kódovým označením Ho Či Min skončila 30. dubna 1975 obsazením Saigonu. Komunisté se prosadili i v Laosu a v Kambodži se zmocnili vlády Rudí Khmerové, jejichž sociální experimenty spojené s genocidou vlastního obyvatelstva, vyvolaly nový konflikt.

Válka v Indočíně stála Spojené státy 150 miliard dolarů a 57 000 životů amerických vojáků. Na poměrně dlouhou dobu rozdělila americkou společnost a tzv. vietnamský syndrom dlouhodobě paralyzoval zahraničně-politickou aktivitu Bílého domu.